

ford. Horváth Judit (Péterffy Jenő fordításának felhasználásával)

KALLIKLÉSZ: Mi, emberek, alighanem fordított életet élünk, s mindenben az ellenkezőjét tesszük annak, amit kell.

SZÓKRATÉSZ: Ha az embereknek, miközben persze az egyik így érez, a másik meg úgy, nem lennének közös benyomásaik is, hanem amit az egyik átél, ahhoz a többi binek semmi köze sem volna, nemigen tudnák | megértetni egymással a tapasztalataikat. Azért mondom ezt, mert észrevettem, hogy mi mind a ketten ugyanazt érezzük: mind a ketten szeretünk, és mindegyikünk kettő. Én Kleiniasz fiát, Alkibiadészt és a filozófiát, te két démoszt, az athéniakét és Pürilampész Démoszát. Megfigyeltem, hogy akármit beszélnek a kedveseid és akármi a véleményük, te minden ékesszólásod ellenére soha (e) nem tudsz nekik ellentmondani, hanem | ide-oda hajladozol. Ha felszólalsz a népgyűlésen, s az athéni nép azt mondja, nem úgy van, te rögtön köpönyeget forgatsz, s ennek szája íze szerint kezdesz beszélni. Így vagy ezzel a szép fiúval, Pürilampész fiával is. Kedvesed vágyaival, szavaival képtelen vagy ellenkezni, s ha valaki szóvá tenné, hogy kettőjük kedvéért mennyi zagyvaságot beszélsz, akkor, ha őszinte akarnál lenni, bizonyára így (482) felelnél: „Akadályozzátok meg kedveseimet abban, hogy így beszéljenek, akkor majd én is felhagyok az ilyen beszéddel.” Tudd meg hát, hogy én is ugyanígy vagyok ezzel, tőlem is csak ilyen szavakat hallhatsz, úgyhogy ne hüledezz az állításaimon, inkább akadályozd meg kedvesemet, a filozófiát, hogy így beszéljen. Mert amit tőlem hallasz, kedves barátom, azt mindig ő mondja, de távolról sem olyan szeszélyesen, mint a másik pajtásom. Kleiniasz fia ugyanis egyszer így, másszor amúgy beszél, (b) a filozófia | azonban mindig ugyanazt mondja. Amin annyira csodálkozol, az az ő véleménye. Itt voltál, hallottad. Őt kell tehát megcáfolnod abban, amit az imént én mondtam, és be kell bizonyítanod, hogy nem az a legnagyobb rossz, ha valaki jogtalanságot követ el és nem fizet meg érte. Ha nem bizonyítod be, akkor, a kutyára, az egyiptomiak istenére mondom, Kalliklész sohasem kerül összhangba Kalliklésszel, hanem egy életen át ellentmondásban lesz önmagával. Pedig, kedves barátom, még mindig jobb, ha lantom rosszul van hangolva és húrjai nem hangzanak egybe, vagy a kar, amelynek (c) vezetője vagyok, hamisan énekel, | vagy ha az égvilágon senki sem ért velem egyet és az ellenkezőjét mondja, mint én – csak én magam önmagammal összhangban legyek és saját magamnak ne mondjak ellent.

XXXVIII. KALLIKLÉSZ: Ebbe a beszédbe aztán mindent beleadtál, Szókratész, mint valami igazi népszónok. És azért tartottad most ezt a szónoklatot, mert Pólosszal is megtörtént ugyanaz, amit szerinte előzőleg Gorgiasz élt át veled szemben. Pólosz szerint amikor te megkérdezted Gorgiaszt, vajon a szónokolni tanulókat, ha még (d) nem tudnák, megtaníttja-e arra is, | mi az igazságosság, e kérdésre Gorgiasz puszta félénkségből igent mondott, mert tartott a többiek véleményétől, akik rossz néven vették volna az ellenkező választ. Pólosz szerint Gorgiaszt ez az engedékenysége hozta önmagával ellentmondásba, aminek viszont te annyira meg szoktál örülni. Pólosz ezért is nevetett, s nézetem szerint teljes joggal. Csakhogy most vele is ugyanez esett meg. S ez az, amivel fölbosszantott engem Pólosz, hogy elfogadta a te álláspontodat, amely szerint jogtalanságot elkövetni csú- (e) nyább dolog, mint elszenvetni. | Azáltal, hogy elfogadta, ő is a szavaid hálójába került, s kénytelen volt hallgatni, mert most már szégyellte volna bevallani a saját véleményét. S valóban, Szókratész, az igazság keresésének ürügye alatt te mindig ilyen elcsépett és közönséges kérdésekre tereled a szót, olyan dolgokra, amelyek természetüknél fogva nem volnának helyesek, csak a törvény tartja őket annak. A természet és a törvény viszont (483) többnyire ellenkeznek egymással. Tehát ha valaki restelli kimondani, amit gondol, ellentmondásokba bonyolódik. Hát ez az a nagy ötlet, amelyre te rájöttél, és remekül tudsz csalni vele az érvelésben: ha valaki a törvényszerűről szól, te észrevétlenül a természetszerűről kérdezed, ha pedig a természetszerűt említi, te a törvényszerű mögé bújsz. Így tettél az imént is az igazságtalan cselekvés s az igazságtalan szenvedés kérdésében. Pólosz a törvény szerinti rútabbról beszélt, te pedig a természet szempontjából folytattad az érvelést. Mert a természetes felfogás szerint mindig az a csúfosabb, ami a kellemetlenebb, például a jogtalan szenvedés, a törvény szerint azonban a jogtalan cselekvés a csúnyább.

(b) Egy férfihoz nem is illik a más jogtalan cselekedeteit eltűrni, ez csak a rabszolgának való, akinek jobb meghalni, mint élni, mert ha igazságtalanul megtámadják s lábbal tiporják, nem tud segíteni sem magán, sem másokon, aki a szívéhez közel áll. Szerintem a gyöngye emberek tömege hozza a törvényeket, és ők a maguk szempontjából és a saját hasznukra állapítják meg és (c) döntenek el, hogy mit kell dicsérni, | mit kifogásolni. El akarják ijeszteni az erősebb s tehetősebb embereket, hogy ne törjenek náluk többre, és azért hangoztatják, hogy a nagyravágyás csúnya és jogtalan, és hogy a jogtalanság éppen abban áll, ha valaki hatalomból, vagyonból és a többieknél nagyobb részre tart igényt. Ők

maguk nyilván boldogan elfogadnák az egyenlőséget, tekintve, hogy ők vannak lejjebb.

XXXIX. Íme, ezért jogtalan és csúnya dolog a törvény szerint, ha valaki a tömegnél többre tör, s ezért hívják ezt jogtalanságnak. A természet ellenben, véleményem szerint, (d) éppen azt mutatja, | hogy úgy jogos, hogy a derekabbnak többje legyen, mint a hitványnak, a hatalmasabbnak többje, mint a gyöngének. És ezt látjuk mindenütt: az állatoknál is, és az emberek összes államában és nemzetségében azt ismerik el igazságosnak, hogy a hatalmasabb uralkodjék a gyöngébben, s hogy övé legyen mindenből a nagyobb rész. Ugyan milyen joron támadott (e) Xerxész Görögországra vagy atyja a szküthák ellen? | S ezer más ilyen példát idézhetnék! Az ilyenek, az a véleményem, mind a természetes jog szerint járnak el, sőt, Zeuszre, valami törvény, a természet törvénye, csak éppen nem a mi kimódolt törvényünk szerint, mert mi a legerősebbeket s legkiválóbbakat már gyermekkoruktól nevelés alá fogjuk, mint az oroszlánkölyköket, és ráolvasásokkal és varázslatokkal szolgává tesszük őket, untalan azt hirdelve nekik, hogy egyenlő részt kell birtokolni mindenkinek, mert így szép és igazságos. De aztán ha előlép egy nagyra termett férfiú, lerázza magáról ezt a nyűgöt, összetöri láncait és kiszabadul, lábbal tapossa irományainkat, ráolvasásainkat, varázsigéinket, természet ellen való törvényeinket, s rabszolgánkból, aki (b) volt, urunkká lázad fel. Íme, ez | már napnál világosabban a természet joga. Úgy látom, Pindarosz is erre céloz dalában, amikor így szól: „A törvény valamennyi halandónak és halhatatlannak a királya; hatalmas kezébe maga után vonja a legnagyobb erőszakot – folytatja -, és szentesíti azt. Héraklész munkáit hozom példának, aki, bár nem vásárolta meg...” Ezek Pindarosz szavai, csak körülbelül, mert könyv nélkül nem tudom a költeményt. De értelmük az, hogy Héraklész elhajtotta Gériuoész marháit, pedig nem vásárolta meg, s nem is kapta ajándékba. | Mert a természet joga az, hogy a gyöngébbnek és hitványabbnak a marhája és egyéb vagyona azé legyen, aki jobb és erősebb.

XL. Ez hát az igazság, s magad is fel fogod ismerni, ha majd a filozófiától elfordulva fontosabb dolgokra adod fejed. Mert mulattató a filozófia, kedves Szókratész, fiatal korunkban, mértékkel űzve; de kész veszedelem, ha a kelleténél többet bíbelődünk vele. Hiába kiváló tehetségű valaki, ha egy meghatározott koron túl is filozófiával tölti meg az életét, szükségképpen tapasztalatlan marad (d) mindabban, | amiben pedig jártasnak kell lennie, ha tisztességes és megbecsült ember akar lenni. Nem fogja ismerni állama törvényeit, nem fogja tudni, hogyan beszéljen az emberekkel magán- és közügyekben, és az

emberek örömeiben-vágyaiban, és egyáltalán emberis-
(e) meretben teljesen járatlan marad. | Ha aztán valami
magán- vagy közügyet kell elintéznie, nevetségessé vá-
lik, mint ahogy kinevetni valók a politikusok, amikor
társaságokban s beszélgetéseikben vesznek részt. Itt
is érvényes Euripidész megfogalmazása:

Abban jeles mindenki s arra tör,
s élte javát is abban tölti el,
miben érzi, hogy túltesz önmagán.

(485) Amiben viszont gyöngé, azt kerüli, leszólja, de dicséri
önszeretéből az ellenkezőjét, mert benne magamagát
dicséri. A legjobbnak azt tartom különben, ha az ember
mindkettőben jártas. A filozófiával műveltségünk céljá-
ból foglalkozni szép dolog, s éppen nem válik szégye-
nére az ifjúnak. De már nevetségessé tartom, ha valaki
(b) még | meglelt korában is filozofál. A bölcselkedőkkel
úgy vagyok, mint azokkal, akik gügyögnek és idétlen-
kednek. Ha kisgyermek gügyög, akihez még illik az
ilyen beszéd, s idétlenkedik akár – ezt szeretem, ez
kedves, a gyermeki természettel összhangban álló do-
log. Mint ahogy van abban valami bántó, fülsértő és
erőltetett, ha egy ilyen kis fickó tisztán, értelmesen ejt
(c) minden szótagot. Ha ellenben | férfiút hallunk gügyög-
ni, s látunk gyermeki módra játszani, nevetségessé,
férfiatlannak fogjuk ítélni s a legszívesebben jól meg-
vernénk. Így vagyok a filozofálókkal is. Serdületlen
ifjában szeretem a filozófiát; itt helyén van, s szabad lel-
kűnek tartom az ilyesmivel foglalkozó fiatalot, mint ahogy
szolgalelkűnek, szép és nemes tettekre képtelennek azt,
(d) aki nem filozofál. | De ha érettebb ember foglalkozik
filozófiával, s nem tudja abbahagyni, az ilyet, Szókratész,
meg kellene botozni. Mert ahogyan az előbb mondtam,
ha mégakkora tehetsége van is az ilyennek, férfiatlanná
válík, egyre csak kerülni a nyilvános élet zaját s a
piacot, ahol a költő mondása szerint a hírnevet szerzi az
(e) ember, elbújik egy rejtett zugba, három-négy | ifjú tár-
saságában ciripelve ott tölti hátralévő napjait, és soha
nem hagyja el a száját egyetlen nagyszerű, szabad, ha-
tékony gondolat sem.

XLI. Baráti szálak fűznek hozzád, Szókratész, ezért
ugyanazt érzem veled szemben, amit Euripidésznél, akit
csak az imént idéztem, Zéthosz érez Amphióonnal szem-
ben. Olyasfélét szeretnék mondani neked, mint amit
Zéthosz mondott a testvéreinek: Nem azzal törődsz,
Szókratész, amivel kellene, s lényednek oly nemes ter-
(486) mészetét gyermekes viselkedéssel elcsúfítod, s nem tud-
nál sem a gyűléseken megfelelően beszélni, illő és meg-
győző dolgokat mondani, sem bátor tanáccsal más
ügyén lendíteni. S ugyan mondd meg, Szókratész bará-
tom – de ne neheztelj rám, mert jó szándék szól belőlem -,

nem szégyenletes-e az ilyen állapot, amelyben téged látlak, s azokat, akik folyton a filozófiát kergetik. Vegyük azt az esetet, hogy valaki téged vagy más hozzád hasonlót elfog, börtönbe hurcol, jogtalansággal vádol, amikor semmit sem követtél el. Nemde azt sem tudnád (b) hová légy, csak ájuldoznál, s néma | zavarodban a szádat tátanád. Amikor azután a törvényszék elé idéznének, legyen bár hitvány és rossz a vádlód, meg kellene halnod, ha az halálos büntetést kérne rád. Ugyan mi csoda bölcs művészet az, amely egy tehetséges férfiút annyira hitvánná tehet, hogy sem magát, sem má- (c) sokat nem képes kimenteni, s emellett | ellenségei minden vagyonából kiforgathatják, és hazájában megbecsülés nélkül kell élnie? Az ilyen embert – bocsáss meg a durva kifejezésért – bárki büntetlenül képen teremtheti. Ezért hát, jó barátom, engedelmeskedj nekem, hagyd abba az okoskodást, tettekből keresd az élet szép összhangját, azt gyakorold, ami mások előtt értelmesnek mutat; üzze más azt a díszes foglalkozást, nem tudom, fecsegésnek vagy butáskodásnak mondjam, amely miatt „háza tája pusztul és néptelen marad”. Ne azokat vedd hát példaképül, akik ily csekélységekben vitatkoznak, (d) hanem azokat, akik hírt, vagyont és sok más javat szerznek maguknak.